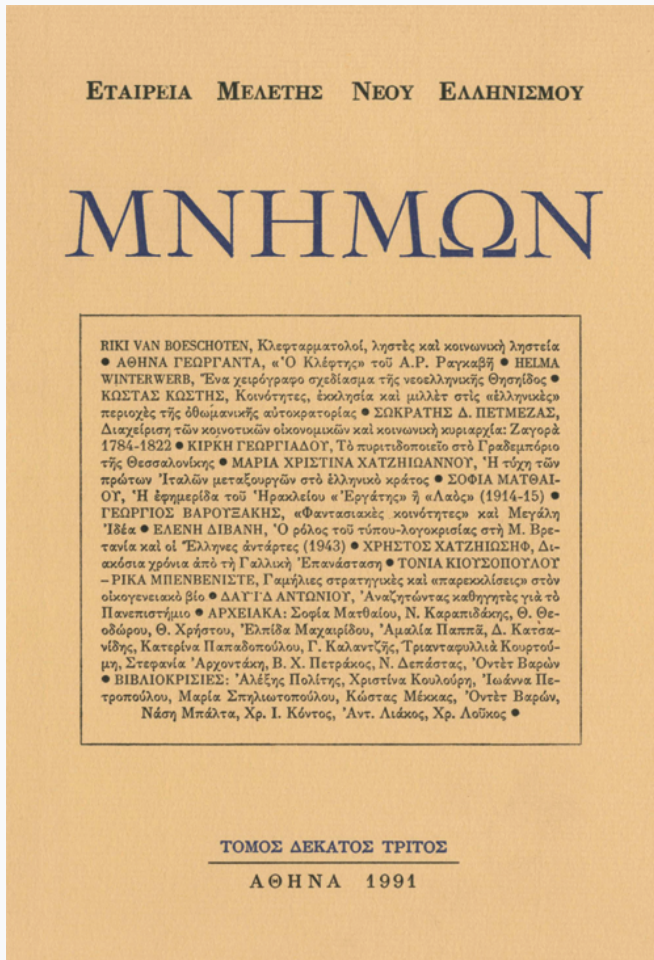


Μνήμων

Τόμ. 13 (1991)



Ιμπν Μπαττούτα, Ταξίδια στην Ασία και στην Αφρική 1325-1354. Εισαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις: Σίσσυ Σιαφάκα. Επιμέλεια έκδοσης Λουκάς Αξελός. Στοχαστής / Ταξίδια - ανακαλύψεις, [Αθήνα 1990], 325 σ. + εικ. Εξώφυλλο Στέλλα Γκρανιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.467](https://doi.org/10.12681/mnimon.467)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Ι. (1991). Ιμπν Μπαττούτα, Ταξίδια στην Ασία και στην Αφρική 1325-1354. Εισαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις: Σίσσυ Σιαφάκα. Επιμέλεια έκδοσης Λουκάς Αξελός. Στοχαστής / Ταξίδια - ανακαλύψεις, [Αθήνα 1990], 325 σ. + εικ. Εξώφυλλο Στέλλα Γκρανιά. *Μνήμων*, 13, 381-384. <https://doi.org/10.12681/mnimon.467>

ακός τόμος τῆς Πόπης Πολέμη ἔβαλε συνεπῶς τὴν πρώτη «ἄνω τελεία». Τὸ γεγονός ὅτι ἤδη βρίσκεται σὲ ἐξέλιξη τὸ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας τοῦ 19ου αἰώνα» —τὸ ὁποῖο καλύπτει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη τοῦ ΕΛΙΑ, ὅλες τίς προσιτὲς βιβλιοθηκὲς τῆς Ἑλλάδας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, καθὼς καὶ κάθε δυνατὴ πηγὴ γιὰ τὴ βιβλιογράφηση ἐνὸς ἐντύπου— μᾶς δημιουργεῖ βᾶσιμες ἐλπίδες ὅτι δὲ θ' ἀργήσει νὰ ἀκολουθήσει ἡ ἐπόμενη.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΥΛΟΥΡΗ

«ΤΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΝ»

Ἴμπν Μπαττούτα, Ταξίδια στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική 1325-1354. Εἰσαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις: Σίσσυ Σιαφάκα. Ἐπιμέλεια ἔκδοσης Λουκάς Ἀξελός. Στοχαστὴς / Ταξίδια - ἀνακαλύψεις, [Ἀθήνα 1990], 325 σ. + εἰκ. Ἐξώφυλλο Στέλλα Γκρανιά.

Μιά δωρεὰ σ' αὐτοὺς ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ περιεργὰ τῶν πόλεων καὶ τὰ θαύματα τῶν ταξιδιῶν.

Ἡ φράση αὕτη, βρίσκεται στὴν κατακλείδα τῆς ἀφήγησης τῶν περιπλανήσεων τοῦ παλαιοῦ γεωγράφου καὶ περιηγητῆ τοῦ 14ου αἰώνα, Ἴμπν Μπαττούτα. Ὁ Abu Abd Allah Muhammad Ibn Abd Allah (1304-1377) γεννήθηκε στὴν Ταγγέρη καὶ στὰ εἴκοσί του χρόνια ἔφυγε γιὰ τὸ καθιερωμένο προσκύνημα στὴν Μέκκα· γιὰ τριανταπέντε χρόνια διέσχισε διάφορες χώρες καὶ ἠπείρους —ἀπὸ τὴν Ἀφρική ἕως τὴν Κίνα.

Τὸ ὁδοιπορικὸ του ἀποτελεῖ σπάνια μαρτυρία μιᾶς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποία ἡ γραφίδα διέσωζε μὲ τὸν πληρέστερο τρόπο τὴν εἰκόνα τοῦ σύμπαντος, καὶ εἶναι γραμμένο ἀπὸ κάποιον ποὺ κατέχει νὰ μιλεῖ μὲ γνώση καὶ μὲ τρόπο: κατὰ πῶς θέλει ἡ παράδοση ὁ προσκυνητὴς, ἐπιστρέφοντας στὸ ἀρχικὸ σημεῖο ἐκκίνησης του, τὴν πατρίδα του τὸ Μαρόκο, ἀνιστόρησε τίς περιπέτειές του αὐτὲς σὲ ἓνα γραμματικὸ τοῦ σουλτάνου, κι' ἐκεῖνος τίς κατέγραψε, τὸ ἔτος 1355· ἀνασύροντας μέσα ἀπὸ τὴν πολυδαίδαλη μνήμη του κομμάτια τῶν μακρόχρονων ἐμπειριῶν του χρωμάτισε καὶ προσδιόρισε τὸ ὕψος τοῦ κειμένου: ἡ πρώτη ὕλη τοῦ ἀναγνώσματος ποὺ ὁ σημερινὸς φιλοπερίεργος ἀντικρύζει στοιχειοθετημένο σὲ κεφάλαια καὶ σελίδες εἶναι ὁ προφορικὸς λόγος τὸ παραμῦθι.

Σπάραγμα καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο μιᾶς ἐποχῆς ἀρχαίας τὸ ἔργο τοῦ Μπαττούτα δὲν ἀπομνημονεῖ ἀπλὰ αὐτὸν τὸν ἄγνωστο, μυστηριώδη κόσμο, ἀλλὰ μετέχει σ' αὐτόν,



είναι σάρκα ἀπ' τὴν σάρκα του. Ὁ ταξιδιώτης, ταυτισμένος μὲ τὸ ἀντικείμενό του, παραδομένος στὰ ὁράματά του εἶναι γι' αὐτὸ τὸ λόγο πολὺ πιὸ «μοναχικός» καὶ «ἐλεύθερος» ἀπὸ τὸν μεταγενέστερο εὐρωπαϊὸ ὁμοτέχνό του: ἐκείνου ὁ στόχος ὡς καὶ τὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ. εἶναι ἡ τεκμηρίωση· ἡ περιγραφή τῶν τόπων συχνὰ ὑπακούει σὲ κάποιο σχέδιο κυβερνητικὸ ἢ τὶς ἐπιδιώξεις μιᾶς κυρίαρχης ομάδας. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν μαροκινὸ περιπατητὴ, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει κἄν τὸ πρόβλημα, ὁ δυτικὸς προρομαντικὸς θηρεύει τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθεια καὶ στὸ ὄνομά της πλέκει ἀκόμα καὶ τὴν μυθοπλασία του.

Τὸ περιηγητικὸ αὐτὸ κείμενο ἢ Εὐρώπη τὸ «ἀνακάλυψε» καὶ τὸ πρωτοδιάβασε τὸν περασμένον αἰῶνα, ὅταν ἀκριβῶς τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοὺς πολιτισμούς τους, βρισκόταν στὸ ἀπόγειό του. Μέσα ἀπὸ τὶς μεταφράσεις τοῦ Samuel Lee (Λονδίνο 1849) καὶ τοῦ Defremery (Παρίσι 1851), τὸ ἀγγλικὸ καὶ τὸ γαλλικὸ κοινὸ ἀντίστοιχα, γνῶρισε τὸ ἔργο πού στῆν Ἑλλάδα ἐκδόθηκε πρόσφατα στὴν γλῶσσα μας ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Στοιχαστής.

Ὁ σημερινὸς μελετητὴς ἢ ἀπλὰ ὁ ἐνδιαφερόμενος λοιπὸν πού πιάνει στὰ χέρια του τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση, ἔχει μπροστά του ἓνα ἀνάγνωσμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπέχει ὄχι μόνον ἕξι αἰῶνες χρονικά, ἀλλὰ κι ἄλλο τόσο πολιτισμικά. Στὸ ἔργο αὐτὸ ἤχου μυθικὰ ἀκόμη καὶ τὰ ἱστορικὰ πράγματα. Τὸ ζήτημα ὅμως γιὰ μᾶς δὲν εἶναι νὰ κριθεῖ ὁ βαθμὸς ἀξιοπιστίας του — πού ἄλλωστε ἀμφισβητήθηκε ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς συγκαταρκτοὺς του — ἀλλὰ νὰ μᾶς δοθοῦν ἀπὸ τοὺς συντελεστὲς τῆς ἐκδόσεως τὰ ὑλικά ἐκεῖνα πού θὰ μᾶς προετοιμάσουν γιὰ τὴν κατανόηση καὶ τὴν ἀπόλαυσή του. Λογικά, θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς φέροι κοντὰ μας τὰ ἤδη γνωστά: ὀρισμένους ὅρους ἢ στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος πού τυχαίνει νὰ ταυτίζονται μὲ γνώσεις γεωγραφικὲς ἢ ἱστορικὲς δικές μας — ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ξεκινούσαμε. Ἡ ἐκδοσις ὅμως αὐτὴ κατὰ τρόπο περίεργο μεταμόρφωσε τὰ γνωστά σὲ ἄγνωστα, ἐνῶ παράλληλα, χρησιμοποιώντας παραπομπές, ὑπομνηματισμούς καὶ βιβλιογραφίες μᾶς ἔκανε οἰκεία καὶ τὰ πλέον περιθωριακὰ τοπωνύμια — πιθανὸν γιὰ αὐτὰ ἐπέλεξε ὁ ἐπιμελητὴς τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως στὴν ὁποία στηρίχθηκε ἢ κατὰ τὰ λοιπὰ καλοῦ ἐπιπέδου ἑλληνικὴ μετάφραση.

Λεῖπει ὀλοκληρωτικὰ μιὰ προσαρμογὴ στὰ «καθ' ἡμᾶς». Μοιάζουν νὰ ἀγνοοῦνται λέξεις καὶ ὄροι πού ἔχουν ἐδῶ καὶ χρόνια ἢ αἰῶνες εἰσαχθεῖ στὴν γλῶσσα μας καὶ δὲν περιέχονται μόνον σὲ εἰδικὰ λεξικογραφικὰ ἐγχειρίδια. Δίνονται παρακάτω ὀρισμένα χτυπητὰ παραδείγματα:

- σ. 4: «τὸ πορτολάν τῆς Μεσογείου...» (ὁ πορτολάνος ὁ χάρτης-ὁδηγὸς τῶν ναυτικῶν).
 σ. 10 ἀλλὰ καὶ σσ. 24, 25, 45, 46, 50, 67, 73, 90, 165: Ὁ Μπατούτα «διορίστηκε καντὶ (δικαστής) ...προερχόταν ἀπὸ μιὰ οἰκογένεια πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ὁποίας εἶχαν διοριστεῖ καντὶ» (ὁ καθὴς - οἱ καθῆδες).
 σ. 29, 30, 69, 70, 72, 78, 83, 110: «τα μαντράσας τοῦ Καίρου (τζαμία, σχολές)» ἀλλὰ καὶ «ἡ μαντράσα» γενικὴ «τῆς μαντράσας» (δηλαδὴ ὁ μεντρεσές).
 σ. 184: «...Μαουλανὰ ὁ ἀφέντης μας...» καὶ σσ. 184, 112, 155, 274 (προφανῶς ὁ Μελβανά, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ οἱ Μεβλεβῆδες).
 σ. 199: «...ἓνα χωριὸ χιντοῦ χωρικῶν...» καὶ σ. 201 «μιὰ φυλὴ χιντοῦ» (ἰνδουισμός, ἰνδουιστές).
 σ. 53, 60: «οἱ Μπαντάουν αὐτῆς τῆς περιοχῆς» (οἱ βεδουῖνοι).
 σ. 91: «οἱ Μπερμπέραχ οἱ ὁποῖοι εἶναι νέγροι...» (πιθανότατα οἱ Βερβέροι τῆς βόρειας Σαχάρας ἢ, ἔστω οἱ Βερβέρινοι, οἱ κάτοικοι τῆς Νουβίας).

Σε άλλα πάλι σημεία θεωρήθηκε ότι πρέπει να δοθεί εξονυχιστή επεξηγήση για πράγματα πασίγνωστα στη γλώσσα μας, όπως π.χ. τὸ «χάνι», στή σ. 33 πού μεταγράφεται κατευθεῖαν ἀπὸ τὰ λατινικά «κχάν» (!) καὶ δὲν συνδέεται διόλου μὲ τὴ λέξη «χάνι» (τῆς Γραβιᾶς ἢ ὅποιο ἄλλο τελοσπάντων). Πληροφορούμαστε λοιπὸν ὅτι *κάθε ΚΧΑΝ ἔχει ἓναν νερόμυλο καὶ μᾶς παραπέμπουν σὲ κριτικὸ ὑπόμνημα* (!), στὸ κάτω μέρος τῆς σελίδας, γιὰ νὰ μάθουμε τί ἐπιτέλους εἶναι αὐτὸ τὸ ΚΧΑΝ.

Ἄλλὰ τὰ σφάλματα πλήττουν καὶ τὸν χῶρο τῶν τοπωνυμίων· ἐδῶ θὰ χρειαζόταν πράγματι μεγαλύτερη εὐαισθησία, μιὰ καὶ τὸ βιβλίον κοντὰ στὰ ἄλλα περιέχει κυρίως γεωγραφικὰ στοιχεῖα. Κάποιες διασταυρώσεις θὰ ἀπαιτοῦνταν γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἔκδοση μιὰ πού οἱ τόποι αὐτοὶ κατοικήθηκαν ἀπὸ πληθυσμοὺς χριστιανικοὺς· σὲ μερικοὺς μιλήθηκε καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, ὄχι μόνον στὸ μακρυνὸ παρελθόν ἀλλὰ ὡς τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας. Ὅρισμένα τοπωνύμια θ' ἄξιζαν λίγο ψάξιμο σὲ κάποιο λεξικό, μόνον καὶ μόνον γιὰ τὴν ἀνάμνησιν τῶν τόπων ἱστορικοῦ.

Ἐναν μικρὸν κατάλογο παραθέτουμε:

- σ. 40: «τὸ Χαλάμπ (Ἄλέππο)» καὶ σ. 165, 289 «Ἄλέππο» (εἶναι τὸ Χαλέπι).
- σ. 109: «Σαμπάρτα (Ἰσπάρτα)» (ἡ Σπάρτη τῆς Πισιδίας).
- σ. 111: «Κουνίγια, Κόνια» (τὸ Ἰκόνιο).
- σ. 113: «Ναγκντά (Χινιγκντά)» (ἡ Νίγηδ τῆς Καππαδοκίας).
- σ. 113: «Ἀμασίγια» (ἡ Ἀμάσεια τοῦ Πόντου).
- σ. 120: «ἡ Κασταμουνίγια» (ἡ Κασταμονή, στὸν Πόντο).
- σ. 289: «ἡ Χεμπρόν» (ἡ Χεβρόνα, στήν Ἱερουσαλήμ).
- σ. 325: «ἡ Φάζ» (ἡ Φέζ, στὸ Μαρόκο).

Ἀκόμα, ὑπάρχουν τοπωνύμια πού ἀπαντοῦν σὲ διάφορα σημεία τοῦ βιβλίου μὲ ἄλλη, κάθε φορά, ὀνομασία· θὰ βοηθιόταν πολὺ ὁ ἀναγνώστης ἂν μετὰ τὴν παράθεση τῶν ἑτεροκλήτων, κατὰ κάποιο τρόπο, ὀνομασιῶν, τοῦ δινόταν καὶ ὁ σύγχρονος, κοινόχρηστος, τύπος τους π.χ. σ. 208, 245, 286 *Καουλάμ, Κιλόν* ἀλλὰ καὶ σ. 232 *Σαιλάν (Κεουλάνη)*· ἄλλο παράδειγμα: ἡ *Κίνα* καὶ ἡ *Βόρεια Κίνα*, (ἡ πιὸ καλὰ *Κατάη*, ὅπως μεταφράστηκε ἀπὸ τὸν Ζήσιμο Λορενζάτο): σ. 180 *Καθέυ*, σ. 211 *Κίνα*, σ. 257 *στὴν Κίνα καὶ στήν Καθέυ (Β. Κίνα)*, 267 *Καθέυ (Β. Κίνα)* καί, τέλος, 279 *στὴν χώρα τῆς Κιτά (Καθέυ)*.

Ἀναμφισβήτητα ὁ συγγραφέας «εὐθύνεται»: δὲν νοιάστηκε νὰ τὰ ξεμπερδέψει γιὰ χάριν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ ἀγνοώντας ὅτι θὰ τὸν ἀνακάλυπτε μιὰ δεκαετία πρὶν τὸ τέλος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα: ἐκεῖνοι ὅμως πού ἀποφάσισαν νὰ φέρουν στὸ φῶς τὸ ἀπαιτητικὸ αὐτὸ κείμενον καὶ ἀναφέρουν στήν εἰσαγωγὴ ὅτι ὁ Μπατούττα δὲν δίνει μὲ ἀκριβεία ὀνόματα τοποθεσιῶν, ἀκριβῶς καὶ ἐπειδὴ προτίθενται νὰ κινηθοῦν πάνω ἀπὸ τὸ μέσο ὄρο τῶν ἐλληνικῶν ἐκδόσεων, γνωρίζουν ὅτι αὐτὸ δὲν ἀκυρώνει τὴν ἀνάγκη μιᾶς σωστῆς σχολιασμένης ἔκδοσης· πόσο μᾶλλον πού τὸ ὀδοπορικὸ ἐντάσσεται σὲ μιὰ ἐκδοτικὴ προοπτικὴ, ἀποτελεῖ ἓναν κρίκο σὲ μιὰ ἐνδιαφέρουσα σειρά (Ταξίδια/ἀνακαλύψεις).

Ἀφοῦ δὲν εἴμαστε σὲ θέση γιὰ τὴν ἀνάμνησιν τῶν Μπατούττα; Χάθηκαν ἄλλα πιὸ ἀνώδυνα ταξιδιωτικά; Ἄν εἶναι ἔτσι τότε τί μᾶς χρειάζεται ἓνας ἄραβας ταξιδευτῆς τοῦ 14ου αἰῶνα; γιὰ περαιτέρω συσκότιση; (μὴπως βασιζόμαστε στήν ἀρχὴ ὅσο πιὸ ἀκατάληπτο τόσο πιὸ σαγηνευτικό;) Στὴν περίπτωσιν πού ἡ συνειδητοποίηση τῶν δυσκολιῶν εἶχε ἀποτρέψει τοὺς συντελεστὲς ἀπὸ μιὰ τυχερὰ πρᾶξη —κατὰ τὰ

πατροπαράδοτα έκδοτικά ξθιμα και ήθη— τότε θα είχαν ίσως άποταθει σε κάποιους (πιό) ειδικούς· με μόνη βλαβερή συνέπεια μιá άνοδική τάση του μεταφραστικού κόστους. Ποιός άραγε να είναι ο ρόλος του επιμελητή σε έκδοτικά άτοπήματα όπως αυτό;

Όλοι οι μεταφραστες δέν είναι ίκανοί να κυριέψουν όλα τα κείμενα όλων των αιώνων· όλα τα κείμενα δέν είναι ίδια· αν δεχτούμε ότι ο μεταφραστής δέν είναι άναγκασμένος να διαθέτει την επάρκεια ενός H.A.R. Gibb που φρόντισε την άγγλική έκδοση τότε αντιλαμβανόμαστε ότι ο έλληνας επιμελητής θα είχε έδω πράγματι να διαδραματίσει έναν ρόλο: αυτή άκριβώς ή παρέμβαση δέν έγινε.

Τό εικαστικό ύλικό που κοσμεϊ την έκδοση ενισχύει την μυθολογική διάσταση τής διήγησης. Τό έξώφυλλο έξάσιο σε χρώμα και ποιότητα· εκτός από τα επίμερους μικρά σκαριφήματα, ένας καλός χάρτης πάνω στον όποϊον θα παρακολουθούσαμε όλην την πορεία, θα ήταν χρήσιμος· άκόμα, ένα εύρετήριο, ή μιá άναγραφή των κυριότερων σταθμών του όδοπορικού στα περιεχόμενα των κεφαλαίων (που άπλώς αριθμούνται από τό ένα ως τό δεκατέσσερα) θα ήσαν επιθυμητά· όλα αυτά βέβαια περιέχονται στην τρίτομη άγγλική έκδοση (Καϊμπριτζ 1958). "Αν υπήρχαν δέν θα μετρίαζαν τό στοιχείο του «έξωτισμοϋ» τό όποϊο υπερτονίζει ή έλληνική έκδοση, ενώ θα μάς βοηθοϋσαν να άποκομίσουμε και μιá γεωγραφική αίσθηση συνόλου κλείνοντας τό αντίτυπό μας εκτός από τή μαγεία που όμως εκείνη είναι και ή μόνη που δέν χρειάζεται επαγγελματίες διαμεσολαβητές.

ΙΩΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Arlette Farge, *Le goût des archives*, Παρίσι, Seuil (La Librairie du XXe siècle), 1989, 160 σ.

Η Arlette Farge μελετά τα αρχεία της γαλλικής αστυνομίας του Παρισιού του 18ου αιώνα. Οι δημοσιεύσεις της αναφέρονται στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, ιδιαίτερα στις νοοτροπίες, στην εικόνα της γυναίκας, στην μορφή της οικογένειας¹. Στο βιβλίο της *Le goût des archives* μεταφέρει την αίσθηση της επαφής της με τα αρχεία αυτά, την ουσία και τη «γεύση» τους².

Γράφει σε δύο επίπεδα, καθώς, παράλληλα με τις θεωρητικές και μεθοδολογικές σκέψεις, δίνει σε ημερολογιακή σχεδόν μορφή τον ατομικό της χρόνο: την ατμόσφαιρα των βιβλιοθηκών και των αρχείων, το δέος του νέου ερευνητή, την εξοικείωσή του με το υλικό. Είναι η δική της πραγματικότητα σήμερα αντιμέτωπη με ανθρώπους που έχουν πεθάνει. Η ιστορία γίνεται πρώτα-πρώτα συνάντηση με τον θάνατο και η επαφή με τα αρχεία βιώνεται μέσα στη μοναξιά.

